

dr hab. Zdzisław POLCIKIEWICZ, prof. UMK
Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu
Wydział Nauk o Polityce i Bezpieczeństwie

RECENZJA

rozprawy doktorskiej mgr Pawła ZAGÓRSKIEGO
na temat:

**„WOJSKA OBRONY TERYTORIALNEJ W DZIAŁANIACH NA RZECZ
BEZPIECZEŃSTWA PAŃSTWA”**

Rozprawa doktorska mgr. Pawła Zagórskiego pt. „Wojska Obrony Terytorialnej w działaniach na rzecz bezpieczeństwa państwa” została opracowana w Akademii Kaliskiej im. Prezydenta Stanisława Wojciechowskiego w Kaliszu, pod kierownictwem naukowym prof. dr. hab. inż. Jana Posobca, przy wsparciu promotora pomocniczego dr. Pawła Kamińskiego. Dysertacja odnosi się do ważnego i aktualnego problemu, jakim jest rola Wojsk Obrony Terytorialnej (WOT) w zapewnieniu bezpieczeństwa naszego państwa i jego obywateli. Formacja ta jest najmłodszym rodzajem Sił Zbrojnych RP, gdyż funkcjonuje dopiero od stycznia 2017 r. Jej powstanie nadal budzi wiele kontrowersji i wywołuje polemiki nie tylko w gremiach wojskowych, ale także wśród cywilnych specjalistów. Zwolennicy twierdzą, że WOT jest niezbędnym elementem systemu bezpieczeństwa narodowego, wzmacniającym potencjał odstraszenia Polski, który, dzięki ścisłemu współdziałaniu z wojskami operacyjnymi i powiązaniu z systemem niemilitarnym, w decydujący sposób może wpływać na skuteczność obrony narodowej. Formacja zapewnia także odpowiedni poziom bezpieczeństwa obywateli przed zagrożeniami o charakterze niemilitarnym, które w obecnym dynamicznym i zmiennym środowisku bezpieczeństwa pojawiają się coraz częściej, a ich katalog powiększa się nieustannie. Z kolei sceptycy uważają, że realną siłę bojową stanowić może tylko armia zawodowa, która jest dobrze wyszkolona i uzbrojona w ciężki sprzęt bojowy. Według nich, koszty finansowe związane z utworzeniem i rozwijaniem WOT wpływają na obniżenie potencjału wojsk operacyjnych, ze względu chociażby na ograniczenie programów ich modernizacji technicznej.

Dlatego mimo wielu publikacji, które ukazały się w ostatnich latach, dotyczących różnych aspektów działalności tej najmłodszej formacji, nadal istnieje potrzeba prowadzenia pogłębionych badań naukowych i opracowania syntetycznego materiału zawierającego kompleksową charakterystykę i ocenę dotychczasowych osiągnięć WOT na rzecz bezpieczeństwa naszego państwa, z perspektywy ponad pięcioletniego okresu ich funkcjonowania. Takie wyzwanie podjął Pan mgr Paweł Zagórski, co dowodzi celowości podjętych przez niego wysiłków badawczych. Z kolei o oryginalności rozprawy świadczy fakt, iż dotychczasowe publikacje odnoszą się głównie do wybranych aspektów działalności WOT, takich jak np. dowodzenie czy szkolenie. Natomiast w dysertacji dokonano oceny formacji w sposób holistyczny, w oparciu o własne badania empiryczne, które pozwoliły zidentyfikować dotychczasowe zaangażowanie WOT w zapewnienie bezpieczeństwa naszego państwa i jego obywateli.

Inspiracją do podjęcia tej problematyki przez Doktoranta były jego osobiste doświadczenia wyniesione z wieloletniej zawodowej służby wojskowej, pełnionej m.in. w Dowództwie Wojsk Obrony Terytorialnej w Zegrzu. Stwierdzone przez niego mankamenty, w tym brak jasno sprecyzowanych procedur działania na rzecz bezpieczeństwa państwa, szczególnie w złożonych sytuacjach kryzysowych i w warunkach zmieniającej się

palety zagrożeń, były głównym motywem skłaniającym Autora do podjęcia badań naukowych w tym obszarze.

1. Ocena formalna rozprawy

Przedstawiona do oceny rozprawa doktorska składa się ze wstępu, rozdziału metodologicznego, czterech rozdziałów merytorycznych, zakończenia, a także bibliografii oraz załączników i liczy w sumie 346 stron tekstu. Dysertacja stanowi spójną całość, rozdziały merytoryczne są logicznie uporządkowane i ściśle związane z tematem oraz z rozwiązywanymi problemami badawczymi. Na pozytywne podkreślenie zasługuje zakończenie każdego rozdziału wnioskami, które w sposób dość zwięzły i syntetyczny dają odpowiedź na rozpatrywane w nim problemy naukowe. Treści rozdziałów zostały wzbogacone licznymi rysunkami (w sumie 54) oraz tabelami (30), wykonanymi czytelnie i przejrzysto. Zawierają one głównie graficzne zobrazowanie charakterystyki grupy badawczej oraz uzyskanych wyników badań. Uzupełnieniem tematyki zaprezentowanej w rozdziałach merytorycznych są także załączniki (w sumie 7), w których Doktorant zamieścił porozumienia Dowódcy WOT o współpracy z wybranymi podmiotami układu pozamilitarnego, narzędzia badawcze oraz sprawozdanie z badania opinii ekspertów.

Dysertacja jest poprawna pod względem stylistyczno-gramatycznym. Język stosowany podczas pisarskiego opracowania wyników badań jest czytelny i zrozumiały. Autor używa właściwej, aktualnej terminologii specjalistycznej, zgodnej z obowiązującymi publikacjami, w tym także dokumentami normatywnymi. Przestrzegane są zasady interpunkcji oraz prawidłowo stosowane odsyłacze.

Doktorant wykorzystał w procesie badawczym liczne źródła publicystyczne. Wykaz literatury obejmuje bowiem aż 190 różnych pozycji, w tym prawie połowę (w sumie 85) stanowią publikacje zwarte i specjalistyczne artykuły. Pozostałe źródła to dokumenty decyzyjne i rozkazodawcze (18), głównie MON oraz Dowódcy WOT, akty prawne (32) oraz źródła internetowe (55). Dobór piśmiennictwa uważam za prawidłowy, rozbudowany i wyczerpujący podjętą problematykę. Wydawnictwa książkowe są aktualne i zawierają wartościowe treści. Zdecydowana większość z wymienionych źródeł została wykorzystana w trakcie opracowania rozprawy, o czym świadczą liczne przypisy (w sumie 367). Trzeba jednak stwierdzić, że Doktorant tylko w niewielkim stopniu korzystał z literatury obcojęzycznej. Autor odniósł się bowiem w dysertacji tylko do dwóch zagranicznych pozycji zwartych oraz czterech publikacji internetowych.

2. Ocena metodologiczna rozprawy

Doktorant wykazała się dobrą znajomością metodyki badań naukowych, w sposób poprawny sformułował cel i przedmiot badań oraz główny problem badawczy, jakim było zidentyfikowanie zasadniczych obszarów zaangażowania WOT we współpracę z układem pozamilitarnym, które są efektywne i przynoszą największą korzyści na rzecz bezpieczeństwa państwa. Ze względu na złożoność problemu głównego, dla jego rozwiązania sformułował cztery problemy szczegółowe, które umożliwiły zbadać obszary wiedzy dotyczące m.in.: uwarunkowań wsparcia władz cywilnych i społeczeństwa, zakresu oraz form i metod wsparcia układu pozamilitarnego w czasie realizacji zadań w ramach zarządzania kryzysowego, czy też kierunków rozwoju formacji.

W sposób adekwatny do głównego problemu oraz problemów szczegółowych zostały sformułowane hipotezy, które zdeterminowały metody prowadzenia badań oraz ich organizację i realizację. Pewne zastrzeżenia budzi fakt, że Doktorant nie sprecyzował ograniczeń badawczych dotyczących zarówno cezurę czasowej, jak i zakresu prowadzonych badań. Badania zostały bowiem zawężone do głównych obszarów zaangażowania WOT na

rzecz układu pozamilitarnego podczas zagrożeń o charakterze niemilitarnym, z pominięciem nie mniej istotnych zagrożeń zewnętrznych (militarnych).

Doktorant w sposób prawidłowy dobrał oraz stosował metody i techniki badań, a także umiejętnie posługiwał się narzędziami badawczymi. Dzięki temu weryfikacja hipotezy posiada właściwy przebieg. Na pozytywne podkreślenie zasługuje fakt, że podczas badań w celu weryfikacji hipotezy Autor, oprócz wielu metod teoretycznych, wykorzystał również metody i techniki empiryczne, co znacznie podnosi wartość i wiarygodność uzyskanych rezultatów. W badaniach eksploracyjnych jako główną zastosowano metodę sondażu diagnostycznego, zarówno techniką ankietowania, jak i techniką wywiadu.

Badanie sondażowe techniką ankietowania zostały przeprowadzone z wykorzystaniem autorskiego kwestionariusza ankiety, który zawierał 18 starannie przygotowanych pytań merytorycznych oraz 7 pytań metryczkowych. Grupa badawcza była liczna (442 osoby), została dobrana w sposób celowy i składała się z żołnierzy zawodowych, głównie dowódców (ok. 7%), a także żołnierzy pełniących terytorialną służbę wojskową (ok. 93%). Zasadniczym kryterium doboru respondentów był ich udział w działaniach przeciwkryzysowych, takich jak np. operacje: „Odporna Wiosna”, „Trwała Odporność”, „Silne Wsparcie” i inne. Dzięki temu posiadali oni własne odczucia oraz subiektywną ocenę realizowanych zadań. Większość z ankietowanych stanowili żołnierze korpusu szeregowych (ok. 65%), a najmniej liczni byli przedstawiciele korpusu oficerskiego (ok. 7%). Ponad połowa badanych miała niestety staż służby poniżej 3 lat, a tym samym niewielkie doświadczenie wojskowe. Po weryfikacji, do dalszych analiz wykorzystano 401 ankiet. W procesie opracowania uzyskanych wyników badań ankietowych, szczególnie podczas oceny cech o charakterze jakościowym, Doktorant wykorzystał odpowiednie narzędzia statystyczne, co świadczy o jego rzetelności i sumienności.

Sondaż diagnostyczny techniką wywiadu eksperckiego przeprowadzono w formie skategoryzowanej, w oparciu o kwestionariusz zawierający pięć pytań problemowych wymagających wyrażenia osobistych poglądów ekspertów. W badaniach uczestniczyło sześciu doświadczonych oficerów zajmujących ważne stanowiska dowódcze (trzech dowódców brygad, zastępca dowódcy brygady, dowódca batalionu) oraz sztabowe (oficer Biura ds. Utworzenia Obrony Terytorialnej). Dzięki opiniom wyrażonym przez ekspertów Doktorant wygenerował wiele ciekawych i ważnych wniosków.

Wyniki badań sondażowych starannie udokumentowano w załączniku 7. oraz opisano w rozdziałach merytorycznych dysertacji.

W badaniach empirycznych Autor wykorzystał także metodę obserwacyjną, techniką obserwacji uczestniczącej, co zostało stwierdzone na s. 27. Niestety Doktorant nie przedstawił przedsięwzięć, które podlegały jego obserwacji ani nie udokumentował uzyskanych wyników badań, np. w postaci arkusza obserwacji.

Podsumowując, pozytywnie oceniam zarówno umiejętności Doktoranta w zakresie organizacji i prowadzenia badań naukowych, jak i stronę metodologiczną rozprawy.

3. Ocena merytoryczna rozprawy

Rozprawa doktorska opracowana przez mgr. Pawła Zagórskiego stanowi udaną próbę diagnozy obecnych relacji WOT z układem pozamilitarnym w kontekście bezpieczeństwa naszego państwa. Głównym celem dysertacji było zidentyfikowanie i zbadanie głównych kierunków zaangażowania WOT we współpracę z układem pozamilitarnym, wskazanie efektywnych form i metod wsparcia przydatnych dla społeczeństwa oraz zaproponowanie kierunków rozwoju nowych zdolności WOT, które w perspektywie pozwolą na większą specjalizację formacji pod kątem zagrożeń mogących wystąpić w przyszłości. Dla osiągnięcia tego celu Doktorant przyjął czytelną i przejrzystą strukturę rozprawy.

We wstępie przedstawiono ogólną sytuację problemową, a także strukturę i zawartość poszczególnych rozdziałów rozprawy.

Rozdział 1 w całości poświęcono metodologii badań, a jego układ jest typowy dla dysertacji. Doktorant zaprezentował w nim: uzasadnienie wyboru tematu, przedmiot i cel badań, problemy i hipotezy badawcze, metody, techniki i narzędzia stosowane w procesie badawczym, dobór i charakterystykę próby badawczej oraz narzędzia analizy statystycznej.

Rozdział 2 jest rozdziałem ogólnym, wprowadzającym do rozpatrywanej problematyki. Doktorant zaprezentował w nim różne uwarunkowania wsparcia administracji publicznej przez WOT w razie wystąpienia zagrożeń pozamilitarnych, skupiając się przede wszystkim na aspektach prawnych, środowiskowych oraz organizacyjnych. Szkoda jednak, że większej uwagi nie zwrócił na obecne możliwości techniczne formacji, wynikające z posiadanego sprzętu i wyposażenia. Na pozytywne podkreślenie zasługuje fakt, że Autor w oparciu o różne źródła, także obcojęzyczne (Raport National Intelligence Council z 2017 r., The Global Risk Report z 2021 r.), dokonał wnikliwej syntezy zagrożeń niemilitarnych, jakie występują lub mogą pojawić się w dzisiejszym świecie. Na tym tle zaprezentował rolę WOT w ich niwelowaniu, szczególnie w ramach wsparcia administracji i społeczeństwa. Autor słusznie konkluduje, że występujący zbiór zagrożeń jest praktycznie nieograniczony. Wraz z rozwojem cywilizacyjnym, szczególnie rozwojem technologicznym, zagrożenia podlegają ciągłemu przewartościowaniu, a ponadto pojawiają się nowe niebezpieczeństwa zarówno o charakterze militarnym, jak i niemilitarnym. W związku z tym, proponuje stworzyć optymalne warunki prawne i organizacyjne do elastycznego działania różnych podmiotów bezpieczeństwa funkcjonujących w naszym państwie.

W rozdziale 3 Doktorant przedstawił charakterystykę podsystemu pozamilitarnego, który stwarza odpowiednie warunki nie tylko do prowadzenia działań zbrojnych, ale także do przetrwania ludności w czasie różnych zagrożeń. Ponadto zaprezentował strukturę naszego narodowego systemu zarządzania kryzysowego oraz zadania i sposoby działania WOT w ramach tego systemu. Na podstawie przeprowadzonych badań Autor zidentyfikował intensywność wsparcia udzielonego administracji publicznej przez WOT oraz jego rodzaje, takie jak np.: przygotowanie warunków do czasowego przebywania napływających migrantów, wzmocnienie ochrony i izolacji obiektów, zapewnienie przejezdności szlaków komunikacyjnych, ewakuacja ludności i mienia z zagrożonych terenów, ochrona terenu i pozostawionego mienia, ochrona infrastruktury krytycznej, wsparcie działań antyterrorystycznych, likwidacja skutków powodzi czy zjawisk lodowych czy działania przeciwpieżotyczne i przeciwpandemiczne. Dokonał także wnikliwej charakterystyki elementów WOT, wydzielanych przez jednostki w ramach systemu zarządzania kryzysowego do wsparcia układu pozamilitarnego, w tym organów administracji rządowej, samorządowej oraz organizacji pozarządowych. Szczególnie interesujący jest autorski algorytm dotychczasowego i aktualnego sposobu aktywacji sił i środków WOT do realizacji zadań z zakresu zarządzania kryzysowego, po przejęciu funkcji Centrum Zarządzania Kryzysowego MON przez Dowództwo WOT. Nowatorską propozycją Doktoranta jest także utworzenie Ponadresortowego Centrum Koordynacyjnego, które byłoby odpowiedzialne za koordynację wspólnych działań i wymianę informacji między wszystkimi resortami zaangażowanymi w rozwiązywanie sytuacji kryzysowej. Zdaniem Autora, brak jest obecnie w naszym państwie ośrodka sprawującego funkcję kierowniczo-koordynacyjną działań na poziomie ponadresortowym. Doktorant stwierdził, że krajowy System Zarządzania Kryzysowego nie jest spójny z Systemem Zarządzania Kryzysowego NATO. Jest bowiem ograniczony tylko do sytuacji kryzysowych o charakterze niemilitarnym. Dlatego pożądane są zmiany legislacyjne.

Rozdział 4 ma dużą wartość poznawczą. Doktorant zaprezentował w nim systemowe rozwiązania obejmujące różne formy i metody zaangażowania WOT na rzecz układu

pozamilitarnego oraz modyfikacje jakie zostały wprowadzone w ostatnim okresie na wszystkich szczeblach organizacyjnych. Dużo uwagi poświęcił dotychczasowym, najważniejszym działaniom prowadzonym przez WOT na rzecz administracji i społeczeństwa, takim jak np.: walka z pandemią (operacja „Odporna Wiosna” i „Trwała Odporność”), ochrona granicy z Białorusią (operacja „Silne Wsparcie”) czy wsparcie ukraińskich uchodźców po rosyjskiej inwazji (operacja „Niezwodna Pomoc”). Wykorzystał przy tym wyniki badań przeprowadzonych wśród żołnierzy biorących bezpośredni udział w tych operacjach. Doktorant stwierdził, że WOT, mimo tego że są najmłodszą formacją, przejęły w znacznym stopniu zadania z resortowego obszaru zarządzania kryzysowego i dlatego odgrywają kluczową rolę we wsparciu społeczeństwa podczas przeciwdziałania zagrożeniom pozamilitarnym. Istnieje jednak potrzeba większego wsparcia administracji samorządowej w realizacji zadań z zarządzania kryzysowego. Na podstawie doświadczeń historycznych, obecnych rozwiązań oraz doświadczeń innych państw Doktorant określił także najważniejsze reguły (zasady) tego wsparcia.

Najwartościowszą częścią dysertacji jest **rozdział 5**, który podobnie jak poprzednie rozdziały merytoryczne pracy ma charakter teoretyczno-empiryczny. Doktorant, w oparciu o wyniki przeprowadzonych badań, zaprezentował w nim pożądane kierunki rozwoju i rozbudowy WOT w kontekście różnych zagrożeń, które mogą się pojawić w przyszłości.

Badania ankietowe wykazały, że prawie wszyscy respondenci (68% tak, 25% raczej tak) wskazali na potrzebę dalszej rozbudowy formacji o kolejne pododdziały w nowych lokalizacjach. Doktorant przedstawił propozycje budowy nowych zdolności WOT, takie jak np.: zwiększenie potencjału bojowego, w tym zdolności do rażenia celów opancerzonych oraz obiektów przeciwnika położonych w głębi jego ugrupowania; rozwijanie rozpoznania obrazowego; bezpieczne zarządzanie komunikacją poprzez wprowadzenie systemu teleinformatycznego (Platforma Integracji Komunikacji - PIK); rozwijanie kompetencji ratowniczych na najniższych szczeblach działań; efektywna ewakuacja medyczna drogą kołową i niekonwencjonalną; rozwijanie świadomości obronnej w instytucjach kluczowych dla systemu odporności państwa

W rozdziale Doktorant wskazał także na konieczność utrzymania wysokich standardów szkoleniowych, szczególnie w zakresie przygotowania kadr dowódczych i instruktorów oraz utworzenia ośrodka szkoleniowego dla grup poszukiwawczo-ratowniczych. Zaprezentował ciekawą koncepcję profilowania kompanii lekkiej piechoty do wykonywania zadań dostosowanych do środowiska geograficznego (miejskiego, górskiego, wodnego), typowego dla ich Stałych Rejonów Odpowiedzialności. Na podstawie analizy warunków terenowych Polski, Autor określił także przybliżoną liczbę kompanii profilowanych do działań w specyficznych rejonach.

Uważam, że rozwiązania i zmiany zaproponowane przez Doktoranta w tym rozdziale powinny zostać wdrożone w praktyce, gdyż mogą w jeszcze większym stopniu dostosować formację do współczesnych uwarunkowań geopolitycznych.

W **zakończeniu**, na podstawie wniosków uzyskanych z przeprowadzonych badań, Doktorant odniósł się do stopnia rozwiązania przyjętych problemów badawczych oraz weryfikacji hipotez. Sformułował także wnioski ogólne oraz wskazał na potrzebę dalszego prowadzenia badań naukowych. Pomiął jednak określenie obszarów, które wymagają dalszej lub pogłębionej penetracji naukowej.

Reasumując, rozprawa jest wymiernym rezultatem wysiłków naukowych Doktoranta, stanowi spójną całość, jest poprawna pod względem metodologicznym i merytorycznym. Autor w sposób właściwy i oryginalny rozwiązał problemy badawcze, pozytywnie zweryfikował hipotezy, a tym samym osiągnął założone cele. Dysertacja stanowi syntetyczny materiał oparty o podstawy naukowe, a zawarte w niej wnioski, propozycje i rozwiązania mogą, a nawet powinny być wykorzystane w praktyce dla poprawy efektywności współpracy WOT z układem pozamilitarnym w sytuacjach różnych zagrożeń, a tym samym dla

zwiększenia bezpieczeństwa naszego państwa. Z tych względów rozprawa ma charakter użyteczny i stanowi niewątpliwie wkład w rozwój teorii i praktyki bezpieczeństwa. W związku z powyższym stwierdzam, że Doktorant posiada dobry poziom wiedzy w obszarze bezpieczeństwa i jest przygotowany do prowadzenia samodzielnych badań naukowych.

4. Wniosek końcowy

Rozprawa doktorska opracowana przez mgr. Pawła Zagórskiego pt. „Wojska Obrony Terytorialnej w działaniach na rzecz bezpieczeństwa państwa” spełnia wymagania określone w ustawie z dnia 14.03.2003 r. o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz stopniach i tytule naukowym w zakresie sztuki, a także w ustawie z dnia 20 lipca 2018 r. - Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce. Całość rozprawy **oceniłam pozytywnie** i wnioskuję o przyjęcie dysertacji do dalszego postępowania kwalifikacyjnego oraz o **dopuszczenie Doktoranta do jej obrony**.

Ze względu na wysoki poziom merytoryczny, oryginalność zastosowanych metod badawczych a szczególnie użyteczny charakter **wnioskuję o wyróżnienie pracy doktorskiej** opracowanej przez mgr. Pawła Zagórskiego.

Jednocześnie proszę Doktoranta, aby w czasie obrony odniósł się do następujących problemów:

1. Proszę podać, w jakim okresie realizował Pan badania oraz wyjaśnić, dlaczego badania zawężono do głównych obszarów zaangażowania WOT na rzecz układu pozamilitarnego podczas zagrożeń o charakterze niemilitarnym, z pominięciem nie mniej istotnych zagrożeń zewnętrznych (militarnych).

2. Proszę omówić zastosowanie metody obserwacyjnej w Pana procesie badawczym, w tym przedsięwzięcia (rodzaj, miejsce, czas), w których uczestniczył Pan osobiście oraz uzyskane wyniki obserwacji.

3. Proszę scharakteryzować uwarunkowania (możliwości) techniczne wsparcia administracji publicznej przez WOT w razie wystąpienia zagrożeń pozamilitarnych, wynikające z posiadanego obecnie sprzętu i wyposażenia.

4. Proszę wskazać pożądane kierunki prowadzenia dalszych badań naukowych dotyczących roli i funkcjonowania WOT w obszarze bezpieczeństwa naszego państwa i jego obywateli.

dr hab. Zdzisław POLCIKIEWICZ, prof. UMK

Zdzisław Polcikiewicz